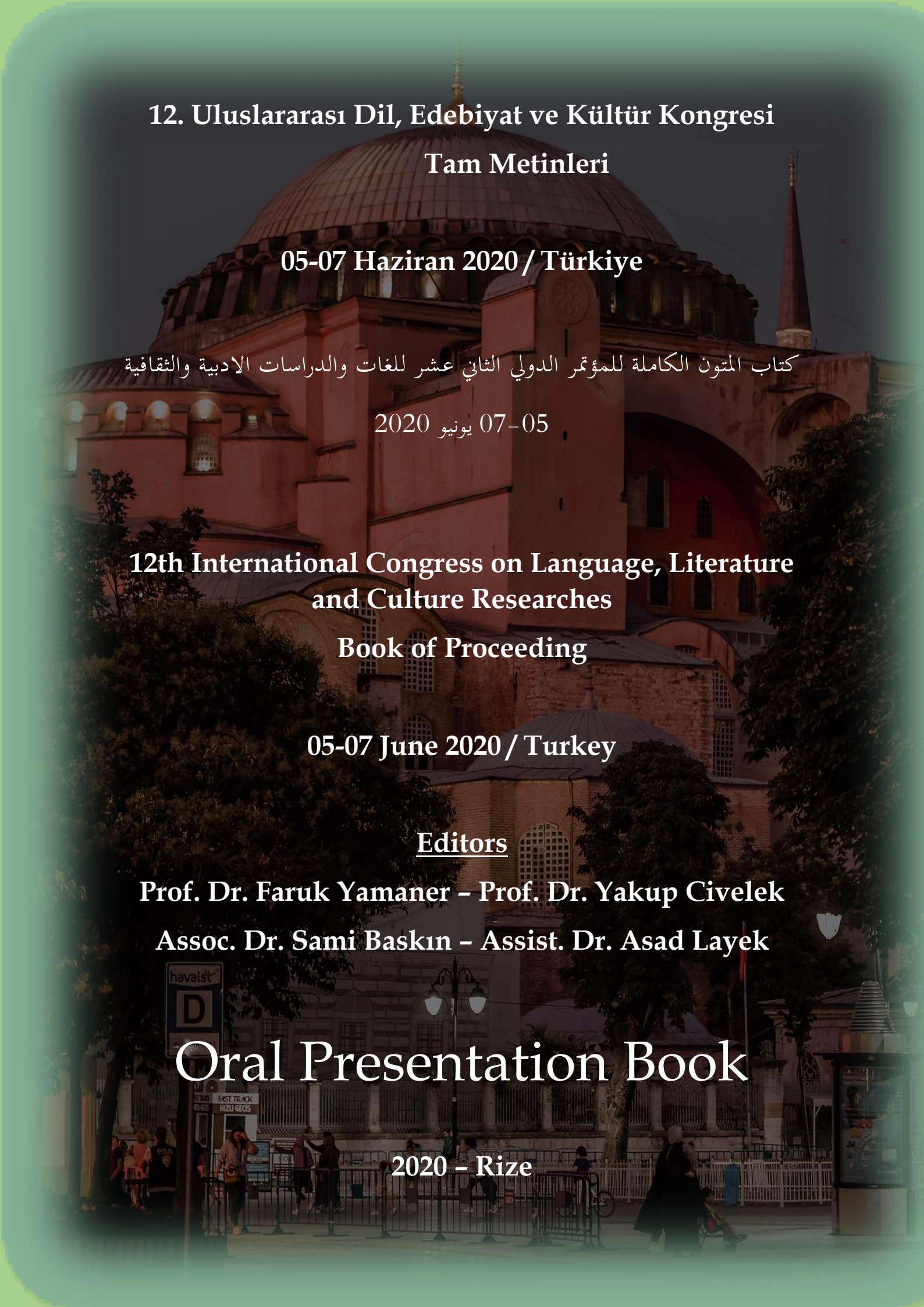


12. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Kongresi

Tam Metinleri

05-07 Haziran 2020 / Türkiye

كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي الثاني عشر للغات والدراسات الادبية والثقافية

05-07 يونيو 2020

12th International Congress on Language, Literature and Culture Researches

Book of Proceeding

05-07 June 2020 / Turkey

Editors

Prof. Dr. Faruk Yamaner – Prof. Dr. Yakup Civelek

Assoc. Dr. Sami Baskın – Assist. Dr. Asad Layek

Oral Presentation Book

2020 – Rize

ISBN: 978-605-69948-5-2

Yayımlanma tarihi: *03.07.2020*

12. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi Tam Metinleri

كتاب المتون الكاملة لأبحاث المؤتمر الدولي الثاني عشر للدراسات الثقافية واللغوية

Book of Proceeding's 12th International Congress on Language, Literature and Culture Researches

Editörler: *Faruk Yamaner – Yakup Civelek - Sami Baskın – Asad Layek*

Yayıncılık Sertifika No: 77535

Genel Yayın Yönetmeni: *Sami BASKIN*

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

1. Basım, Elektronik Kitap (Çevrim içi /Web tabanlı)

210 x 297 *mm*

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-605-69948-5-2

1. dil 2. edebiyat 3. kültür 4. tam metinler

PDF yayın

Yayımlanma adresi: https://dekak.org/tr/

12. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi (DEKAK)

Düzenleme Kurulu

Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Yakup Civelek - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Adem İşcan - Tokat Gaziosmanpasa Üniversitesi

Prof. Dr. Az Eddine Ziyati - Mohammed V University (Fas)

Prof. Dr. Boughandjour Fouzia - Research Center in Social Sciences and Cultural Anthropology (Cezayir)

Assoc. Dr. Sami Baskın - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Assoc. Dr. Suad Sayed Mahgoub - Arabic Literature and Criticism (Birleşik Arap Emirlikleri)

Assist. Dr. Asad Layek - Tokat Gaziosmanpasa Üniversitesi

Bilim ve Değerlendirme Kurulu

Prof. Dr. Aouati Boubakeur - Emir Abdelkader University (Algeria)

Prof. Dr. Az Eddine Ziyati - Mohammed V University (Morocco)

Prof. Dr. Bakel Dounia - Ibn Khaldoun University of Tiaret (Algeria)

Prof. Dr. Benzaoui Mohamed - Constantine 1 University (Algeria)

Prof. Dr. Boughandjour Fouzia - Research Center in Social Sciences and Cultural Anthropology (Algeria)

Prof. Dr. Bourdim Abdelhafid - University Maghnia (Algeria)

Prof. Dr. Cherif Mihoubi - Centre Universitaire Barika (Algeria)

Prof. Dr. Douah Ahmed - Center University (Algeria)

Prof. Dr. Elazadi Abdelouahab - Mohammed V University (Morocco)

Prof. Dr. Elkassmi Mohamed - Sidi Mohamed Ben Abdellah University (Morocco)

Prof. Dr. Khaled Hedna - University Mohamed Lamine Debbaghine Setif2 (Algeria)

Prof. Dr. Meliani Mohammed - University of Abou Bekr Belkaïd (Algeria)

Prof. Dr. Mohmmad Owed Mohammed Alsaeir - Anbar University (Iraq)

Prof. Dr. Mohsin Ali Hussein - University of Basra (Iraq)

Prof. Dr. Muhammed Mebarki - Université Larbi Tébessi (Algeria)

Prof. Dr. Mustapha Amrani - Sidi Mohamed Ben Abdellah University (Morocco)

Prof. Dr. Omar Lahcen - Badji Mokhtar University (Algeria)

Prof. Dr. Saida Kohil - Badji Mokhtar University (Algeria)

Prof. Dr. Salah Eddine Zaral - University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)

Prof. Dr. Yamllahi Amina - Mohammed V University (Morocco)
Prof. Dr. Yusuf Tepeli - Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)
Assoc. Dr. Nuh Doğan - Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)
Assoc. Dr. Suad Sayed Mahgoub - Arabic Literature and Criticism (United Arab Emirates)
Assist. Dr. Saleh Almmukhtar Aboubaker Toumi - Zentan University (Libya)
Assist. Dr. Ali Ridaa Nazari - Imam Khomeini International University (Iran)
Assist. Dr. Abdallah Haddadi - Cadi Ayyad University (Morocco)
Dr Öğr. Üyesi Ahu Cavlazoğlu Davulcu - Selçuk Üniversitesi
Assist. Dr. Amjad Talafheh - Sultan Qaboos University (Oman)
Assist. Dr. Elhatouk Abdellah - Sidi Mohamed Ben Abdellah University (Morocco)
Assist. Dr. Fatiha Khellout - University of Algiers (Algeria)
Assist. Dr. Habiba Boudelaa - University of Algiers (Algeria)
Assist. Dr. Hamid Daghouj - Mohammed V University (Morocco)
Assist. Dr. Karima Aouchiche - University of Algiers (Algeria)
Assist. Dr. Mohammed Delloum - University Mohamed Boudiaf - M'sila (Algeria)
Assist. Dr. My Larbi Billouch - Mohammed V University (Morocco)
Assist. Dr. Refice Belkheir - University of M'sila (Algeria)
Assist. Dr. Sakina Zouaghi - Université Badji (Algeria)
Assist. Dr. Saliha Mekki - University of Algiers (Algeria)
Assist. Dr. Samir Haj - Beit Berl College (İsrail)

ÖN SÖZ

12 Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi 05-07 Haziran 2020 tarihlerinde YÖK'ün tavsiye kararı gereği çevrimiçi (Online) olarak gerçekleşti. Bu etkinliğe 114 başvurunun 108 tanesi hakem ve değerlendirme kurulu tarafından sunuma uygun görülmüştür. Kabul edilen bildirilerin 40 tanesi Türk bilim insanlarına, 68 tanesi de farklı ülkelerden (Cezayir, Irak, Suudi Arabistan, Ürdün, Malezya, Tunus, Fas) katılımcılara aittir. Bu kitapta sadece hakem onayından geçmiş bildiri tam metinleri bulunmaktadır.

Bu etkinlikte şu davetli konuşmacılar özel sunumlar yaptılar:

هاجر العبيد	جهود المستعرب كراتشكوفسكي وأثرها على الدراسات العربيّة عند المستشرقين	Tiba University - Suudi Arabistan
د. مصطفى طاهر الحيادرة	واقع معاجم المصطلحات اللغوية المعاصرة في اللغة العربية	Alyarmuk University - Ürdün
أحمد سفيان صيد	المسؤولية المدنية في عقد التدريب الرياضي (دراسة في القانون الجزائري)	Badji Mokhtar University-Sidi Achour (Cezayir)
د.أمينة اليملاحي	اللغة العربية وتحديات الكونية	Mohammed V University in Rabat - Fas
Prof. Dr. Hala Khalid Najim	Realizaion of English Multiple Theme in Arabic	University of Mosul - Iraq
د. ميلود حركاتي	المعرب والدخيل في اللغة العربية	Université Abbès Laghrour Khenchela - Cezayir
Dr. Huda Halawachy	Attention! What if a Cluster of Adjectives?	University of Mosul - Irak

Kongrede Arapça, Faransızca, İngilizce ve Türkçe sunumlar yapılmıştır. Oturumlar hem konusuna göre hem de sunum dillerine uygun olarak düzenlenmiştir.

Etkinliğin alanımıza hayırlı sonuçlar ortaya çıkarması dileğiyle…

Editors

Prof. Dr. Faruk Yamaner – Prof. Dr. Yakup Civelek

Doç. Dr. Sami Baskın – Dr. Öğretim Üyesi Asad Layek

İÇİNDEKİLER - CONTENTS

BURDUR FOLKLORUNDA DOĞUM SONRASI ÇOCUĞA YÖNELİK UYGULAMALAR: NAZAR-KIRKLAMA-TUZLAMA 1042

Doç. Dr. Kadriye TÜRKAN

BURDUR'DA GELİN ALMA PRATİKLERİ ÜZERİNE TESPİTLER 1049

Doç. Dr. Kadriye TÜRKAN

OSMANLI TIBBINDA ÇÖREK OTUNUN YERİ 1056

Dr. Öğr. Üyesi Ahu CAVLAZOĞLU DAVULCU

ZEKİ ÖMER DEFNE'NİN ŞİİRLERİNDE "DENİZ" 1064

Dr. Öğr. Üyesi Ahu CAVLAZOĞLU DAVULCU

BİR GERİ DÖNÜŞÜM PROJESİ: KOTUNDA İYİLİK VAR A RECYLING PROJECT: JEANS AT THEIR BEST 1081

Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

ÜNİVERSİTELERDE SOSYAL SORUMLULUK BİLİNCİNİN GELİŞTİRİLMESİ: PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ KANSERDE FARKINDALIK PROJESİ: "BİR YUMAK UMUT" 1092

Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

TÜRK KLASİK VE TASAVVUF EDEBİYATLARININ MÜŞTEREKLERİ BAĞLAMINDA ELMALILI ÜMMÎ SİNAN'IN 'GERÇEK ÂŞIK' TARİFİ 1102

Dr. Ahmet AKGÜL

OSMANLI ŞAİR TEZKİRELERİNDE BİR RETORİK ARACI OLARAK METİN İÇİ ANLATIM TEKNİKLERİ 1109

Dr. Ahmet AKGÜL

RÂGIB EL-ISFEHÂNÎ'NİN *TEFSİR MUKADDİMESİ* BAĞLAMINDA TEFSİRDE DİL-YORUM İLİŞKİSİ 1118

Dr. Öğretim Üyesi Celalettin DİVLEKCİ

TEFSİRDE YORUM FARKLILIKLARININ DİLE AİT SEBEPLERİ..... 1125
Dr. Öğretim Üyesi Celalettin DİVLEKCİ

KİTÂBU TECVÎD FÎ KELÂM-I KUR'ÂNİ'L-MECÎD'DE EYLEM ÇEKİMİ 1133
Dr. İnan GÜMÜŞ

MANAVGAT HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR VE OCAKLAR ETRAFINDA GELİŞEN UYGULAMALAR 1146
Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe AK

SEYİTBEK DESTANI'NIN MOTİFLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME..... 1156
Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe AK

SÖZ SANATLARI VE PAZAR DİLİ..... 1172
Prof. Dr. Munise AKSÖZ

YAPITLARDA ÖNSÖZ ÇEŞİTLERİNE GENEL BİR BAKIŞ..... 1178
Prof. Dr. Munise AKSÖZ
Dr. Ali Sami AKSÖZ

PAZAR DİLİ VE ÇEVREDİLBİLİM 1184
Prof. Dr. Tahir BALCI

ETKİLİ YABANCI DİL ÖĞRETİMİ İÇİN SÖZLÜK ALIŞTIRMALARI 1194
Prof. Dr. Tahir BALCI

TUNUS NAHİV EKOLÜNÜN TEŞEKKÜL SÜRECİ 1211
Araştırma görevlisi Elif OKUR

ERGEN ROMAN ÖRNEĞİ OLARAK U. PLENZDORF'UN YENİ ACILARI ÜZERİNE 1220
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY

ÇAĞDAŞ MODA TASARIMINDA NEPAL ETKİSİ 1226
Dr. Evrim KABUKCU

AFRİKA STİLİNİN MODAYA ETKİLERİ 1233
Dr. Evrim KABUKCU

DİVÂN-I KEBÎRDE BULUNAN BAZI NAZARİYAT NÜVELERİ 1241
Doç. Dr. Alper AKDENİZ
Arş. Gör. Mustafa Süha ÇUBUKCU

OKURYAZARLIK ALANINDA ÖLÇEK GELİŞTİRME VE UYARLAMA ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ 1250
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül AYYILDIZ
Doç. Dr. Alper AKDENİZ

GENÇLİK EDEBİYATI ALANINDA ERGEN ROMAN TÜRÜNDE J.D. SALİNGER BAŞÖRNEĞİ ÜZERİNE 1260
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY

RÂGIB EL-ISFEHÂNÎ'NİN *TEFSİR MUKADDİMESİ* BAĞLAMINDA TEFSİRDE DİL-YORUM İLİŞKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Celalettin DİVLEKCİ
Süleyman Demirel Üniversitesi

ÖZET

Râgıb el-Isfahânî, (ö. 425/1035) ilim dünyasında *Müfredât* adlı muhalled eseriyle meşhur olmuş, çok yönlü mütefekkir bir âlimdir. Yazarı bir Kur'an sözlük uzmanı olarak farklı ve vazgeçilmez yapan husus; pek çok özelliğinin yanı sıra, Kur'an kelimelerine anlam verirken kelimelerin Arap dilindeki mevcut anlamlarının yanı sıra, Kur'an'daki kullanımını ve bağlam içinde kazandığı anlamları da dikkate alması ve bu meyanda kavram haline gelmiş kelimeleri de tespit etmiş olmasıdır. Nitekim Zerkeşî (ö.794/1392) bu konuda şunları söyler: *"(…) ayeti anlamanın yolu, Arap dilindeki kelimeleri, o kelimelerin medlûllerini (signified) ve bağlama (siyâka) göre kullanımlarını incelemekten geçer. Râgıb, Müfredât adlı eserinde bu husus üzerinde çok titiz bir şekilde durur. Bir kelimeyi açıklarken, sözlük uzmanlarının söylediklerine ilave olarak, bağlamdan yakaladığı ilave anlamları da ekler."*[1]

Müellifin bir diğer eseri ise bu tebliğde üzerinde durulacak olan özgün ismi *Câmi'ü't-Tefsîr* adlı *tefsir mukaddime*sidir.[2] Eser, sözün tabiatı, dil-yorum ilişkisi, metni farklı yorumlara açık hale getiren hususlar, metni /sözü doğru anlamanın önündeki engeller, lafız merkezli ve anlam merkezli yorumlar, Kur'an'ın içermiş olduğu söz türleri ve beyân keyfiyeti, Kur'an'ı anlama ve yorumlama süreçleri ve Kur'an'ı anlamada karşılaşılabilecek problemler şeklinde günümüz kavramlarıyla özetlenebilecek oldukça üst düzey konulardan son derece veciz bir şekilde bahsetmektedir.

Tebliğimizde müellifin dil-yorum ilişkisine dair kurduğu bağlantılar ve bu çerçevede oluşturmaya çalıştığı yorum metodolojisi üzerinde durulacaktır.

LANGUAGE-COMMENT RELATIONSHIP IN THE INTRODUCTION PART OF THE THE *TAFSEER* BY RAGHIB AL-ISFAHANI

Raghib al-Isfahani (d. 425/1035) is a versatile and highly sophisticated scholar who became famous among the scholars for his work entitled *Mufradat*. What makes the author different and indispensable as a Quranic dictionary expert is that he put attention on the actual usage and context of words in the Arabic language when interpreting the Qur'an, and he singled out the words that turned into terms. When he refers to his expertise, Zarkashi (d. 794/1392) stated that "The way to understand the Quranic verses (…) is to understand the words in the Arabic language, their meanings (*madlul*) and their contexts (*siyaq*). Raghıb stands meticulously on

[1] Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdillah, *Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlî vd., Dâru'l-Marife, Beyrut 1994, II, 312, 313.
[2] Râgıb el-Isfahânî, *Mukaddime Câmi'i't-Tefâsîr,* thk. Ahmed Hasen Ferhat, Dâru'd-Da've, el-Kuveyt 1974. Safvân Dâvûdî bu isimlendirmenin yanlış olduğunu, doğrusunun *Câmi'ü't-Tefsîr* şeklinde olduğunu söyler. Bkz. Safvân Adnân Dâvûdî, *Müfredât*, *(Mukaddime)*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1996, s. 8.

these issues in his work *Mufradat*. In explaining a word, in addition to what the dictionary experts say, he adds additional meanings that he grasped from the context."

Another work of the author that this paper will discuss is his Introduction to the *Jami'u't-Tafsir*. In this work, Raghib explains some elevated concepts that can be summarized by using modern terms such as the nature of the word, the language-interpretation relation, the text/lyrics, the obstacles to understanding the text/word correctly, the verb-centered and meaning-centered comments and the types of words and the arbitrariness of the Quran.

This paper will also focus on the links that the author establishes in the language-interpretation relationship and the interpretation methodology that he attempts to build within this framework.

Râgıba göre tefsirde yorum farklılıklarının sebeplerini üç sebebe ircâ etmemiz mümkündür: **Birincisi**: Anlamda belirsizlik ve bu belirsizliğin müşterek lafızlardan kaynaklanması. **İkincisi**: Anlayış farklılığı (mezhebi âidiyetler). **Üçüncüsü**: Anlam yahut lafız merkezli okumalar (yorum yöntemi).[3]

Bu tebliğde bunlardan ilki üzerinde durulacaktır.

Mukaddime bağlamında, dil-yorum ilişkisinin bir çerçevesini çizmek gerekirse; metnin farklı ya da yanlış yorumlanmasına kapı aralayan anlamda belirsizlik olgusu ve bir yorum yöntemi olarak te'vilin dile bakan yönü şeklinde iki ana başlık altında ele almak mümkün gözükmektedir.

I. Kelamda Görülen Belirsizlik

I. I. Kelimelerin çok anlamlı olmasından kaynaklanan belirsizlik

En geniş anlamıyla tefsirde yorum farklılığının –ki yanlış yorumu da bu kapsamda düşünmekteyiz- dile ait en temel sebebi; belirsizliktir. Belirsizliğin en önde gelen sebebi ise –hiç kuşkusuz- dilbilimsel bir olgu olan çokanlamlılıktır.

Râgıb, çokanlamlılığın dilde ortaya çıkışını şu şekilde açıklar: *"Lafızlarda asıl olan her farklı anlam için farklı bir lafzın olmasıdır. Fakat bu imkân dâhilinde değildir. Zira anlamlar sınırsız, lafızlar ise farklı terkiplere sahip olmasına rağmen sınırlıdır. Sınırlı olan ise, hiçbir zaman sınırsız olanı kuşatamaz. Dolayısıyla lafızlarda çokanlamlılık kaçınılmazdır."*[4]

Daha sonra, anlamla ilişkisi bakımından lafızların durumu üzerinde durur ki buradan asıl ulaşmak istediği, yorum farklılığı için anahtar konumunda olan "belirsizlik" kavramının ne tür durumlarda ortaya çıktığının tespitidir. Bu bağlamda, anlamla ilişkisi bakımından lafızları şu şekilde belirler: *Mütevâtı',*[5] *mütebâyin,*[6] *müterâdif (eşanlamlı),*[7] *müşterek (çokanlamlı)*[8] *ve müştâk lafızlar*[9].

[3] Râgıb, *Mukaddime*, s. 40, 41.
[4] Râgıb, *Mukaddime*, s. 29.
[5] Lafız ve anlamın birbiriyle örtüşmesidir. Buna mütevâtı' lafız denir. Zeyd ve Amr'a insan denilmesi gibi.
[6] Lafız ve anlamın birbirinden farklılık arz etmesidir. Buna mübâyin denir. Adam ile at kavramları arasındaki ilişki gibi.
[7] Lafız ve anlam arasındaki örtüşmenin lafızda değil de anlamda olmasıdır. Bunlara müterâdif (eşanlamlı kelimeler) denir. Kılıç, anlamına gelen الحُسام ve صَمْصام kelimeleri gibi.
[8] Lafız ve anlam arasındaki örtüşmenin mânâda değil de lafızda olmasıdır. Bunlara da müşterek (çokanlamlı) kelimeler denir. عَيْن kelimesinin göz, su kaynağı, gözcü vb. anlamlara gelmesi gibi.
[9] Lafız ve anlamın birbiriyle kısmen örtüşmesidir. Buna da müştâk denir. ضارِبٌ ve ضَرَبَ ilişkisinde olduğu gibi.

Ona göre, bu beş nevi içerisinde anlamda belirsizlik, *müşterek, mütevâtı'* ve *müştâk* lafızlar için söz konusudur. *Müşterek* ve *mütevâtı' lafızlar*da belirsizlik, bunların *âmm* yahut *hâss* olup olmamalarıyla ilgiliyken; *müştâk* lafızlarda ise nereden türedikleri ile ilgilidir.[10]

Çokanlamlılığın başka dilbilimsel olgularla karıştırılmaması için detaylı bir tanımını verir: "*Lafızda müştereklik (çokanlamlılık), iki kelimenin harflerinin tertibi, sayısı ve harekeleri bakımından aynı, anlam bakımından farklı olmalarıyla ortaya çıkar.*" عَيْن ve كَلْب[11] kelimeleri buna dair verilebilecek iki örnektir.[12]

Ardından çokanlamlılığın ortaya çıktığı durumlara yer verir. Ona göre, kelimede çokanlamlılığın ortaya çıkması, kelimenin iki farklı lehçede, iki farklı anlamda kullanılması şeklinde olabilir. Örnek: الصَّقْر kelimesi pek çok Arap lehçesinde *aşırı ekşimiş süt* anlamında, Medine ahalisinin çoğunluğu tarafından ise *pekmez*[13] anlamında kullanılır.[14]

Çokanlamlı kelime, bir başka kelimeden menkûl ya da müsteâr olabilir. Menkûlle müsteâr arasındaki fark şudur ki; **menkûl**, herhangi bir ihtisas alanına ait bir kelimenin, ilk kullanıldığı anlamdan çıkıp, yalnızca o sahanın mütehassısları tarafından bilinen bir anlamda kullanılmasıdır. Kelime böylelikle her iki anlam arasında çokanlamlı olur. الصَّلاة ve الزَّكاة gibi dini içerikli kavramlar ya da fakih, kelamcı ve nahivcilerin kullandığı kavramlar buna örnek olarak gösterilebilir.[15]

Müsteâr ise, bir anlamı göstermek üzere konulmuş bir ismin, geçici olarak, başka/diğer bir anlam için kullanılmasıdır. Aslında bu diğer anlam için konulmuş müstakil bir isim de vardır. Bu müsteâr isim, diğer isimle arasında mevcut olan bir irtibattan dolayı o anlamda kullanılır. Cesur kimse için *aslan* kelimesinin istiâre yoluyla kullanılması, aynı şekilde ahmak kimse için *eşek* kelimesinin kullanılması bu kabildendir.[16]

Böylelikle, Râgıb'a göre müfret (basit) kelimelerin çeşitleri ve bunlarda görülebilecek belirsizlikler ortaya çıkmış olur.

I. II. Anlam veya lafız bakımından sözün kapalı olmasından kaynaklanan belirsizlik

Râgıb'a göre, sözde görülen belirsizliklerin tamamı; ya sözü oluşturan kelimelerden ya da kelimelerin dışında bir şeyden kaynaklanır. Bu kelimelerin dışında bir şeyden kaynaklanan belirsizlik ise ya **anlam** yahut da **lafız** yönüyledir. Anlamdan kaynaklananın belirsizliğin, ibarelerde değişikliğe gidilmesiyle ortadan kaldırılmasına imkân yoktur.[17]

Şöyle ki; anlam **açık anlam** ve **kapalı anlam** olmak üzere iki kısımdır:

1. Açık anlam: Son derece basit bir düşünme gayretiyle kolaylıkla kavranabilen anlamdır. Açık anlama örnek olarak şu âyetleri verebiliriz: ﴿ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً ﴾ "*Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babanıza iyi davranın.*" (en-Nisâ, 4/36)

Bir diğer örnek, ﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا (…) ﴾ "*De ki 'Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babanıza iyilik edin [ve onlara karşı*

[10] Râgıb, *Mukaddime*, s. 30.

[11] Râgıb *Müfredât* adlı eserinde şöyle der: "كَلْب: Havlayan hayvan (köpek). كَلْب: Kılıcın kabzasındaki çivi. كَلْب: Gökteki bir yıldız; çoban yıldızını takip ettiğinden dolayı köpeğe benzetilerek bu ad verilmiştir." Bkz. Isfahânî, *Müfredât*, s. 720, 721.

[12] Râgıb, *Mukaddime*, s. 31.

[13] Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, ص - ق - ر maddesi.

[14] Râgıb, *Mukaddime*, s. 33.

[15] Râgıb, *Mukaddime*, s. 33.

[16] Râgıb, *Mukaddime*, s. 33.

[17] Râgıb, *Mukaddime*, s. 35.

saygısızlıkta bulunmayın]. Çocuklarınızı yoksulluk yüzünden öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size bunları emretti. ***152*** *Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, sadece iyi tutumla yaklaşın. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız bile olsa, adaletli olun. Allah'ın ahdini tam olarak yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları emretti.* ***153*** *Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun; (başka) yollara sapmayın; sonra onlar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte korunmanız için Allah bunları size emretti." (el-En'âm, 6/151-153)*[18]

2. ***Kapalı anlam*** ise üç kısımdır:

1. Mânânın bizzat kapalı olmasıdır. Mesela naslarda Yüce yaratıcının (el-Bâri') bir şeye benzemesi nefyedildiği halde sıfatlarından bahsedilmiş olması bu kabildendir.[19]

2. Sözün, birtakım ferî meseleleri ihtiva eden bir asıl olmasıdır. Ahkâmı gösteren âyetler bu kabildendir.[20]

3. Sözün darb-ı mesel ve imâ olmasıdır. Örnek: الصيْفَ ضَيَّعْتِ اللَّبَنَ "*Sen sütü yazın kaybettin.*" atasözünde olduğu gibi. Bunun sebebi, sözün zahirinin haber verdiği şeyin başka, maksadının ise daha başka olmasıdır. Buna Kur'an'dan örnek olarak, Musa'nın Hızır'la olan kıssasında yer alan; geminin delinmesi,[21] masum bir insanın öldürülmesi[22] ve bir bedel alınmadan duvarın ayağa kaldırılması[23] verilebilir. Aynı şekilde, davacıların Davud'un huzuruna girdiklerinde Davud'un korkup irkilmesinin anlatıldığı davacılar kıssası[24] ve nihayet şu âyette anlatılan husus bu kabildendir: "*Söylenen (kıyamet) başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir yaratık çıkarırız da insanların âyetlerimize kesin bir şekilde iman etmedikleri konusunda onlarla konuşur." (Neml, 27/82)*[25]

Lafız da aynı şekilde, açık ve kapalı olmak üzere iki çeşittir.

1. Açık lafız: Sözün keyfiyetinin olması gerektiğine göre, kemiyetinin de olması gerektiği gibi olmasıdır. ﴿ الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴾ "*Hamd, alemlerin rabbi Alla'a mahsustur.*" (el-Fâtiha, 1/1) âyetinde olduğu gibi.

2. Kapalı lafız: Bu da üç türlüdür.

1. Keyfiyet Yönüyle: Sözün keyfiyet yönüyle kapalı olması, takdim edilmesi uygun görülenin tehir, tehir edilmesi uygun görülenin de takdim edilmesi şeklinde olabilir. Örnek:

وَما مِثْلُهُ في الناسِ إلاَ مُمَلّكاً – أبُو أُمِّه حَيٌّ أبُوهُ يُقارِبُه

"*İnsanlar içinde Mümellek (halife)'den başka onun dengi kimse yoktur. Mümellek'in annesinin babası, memduhun babasıdır.*"[26]

---

[18]Râgıb, *Mukaddime*, s. 35.

[19] Kelam ekolleri arasındaki sıfatlar konusundaki tartışmalar ve bilhassa müteşabih ayetlerde bahsedilen haberî sıfatların nasıl anlaşılacağı konusu, müellifin kapalı anlama dair verdiği örneği doğrulamaktadır.

[20]Tefsirde en çok ihtilafın ahkâm ayetlerinde ortaya çıkmış olması müellifin tezini doğrulamaktadır.

[21] Bkz. Kehf, 18/71.

[22] Bkz. Kehf, 74.

[23] Bkz. Kehf, 77.

[24] Bkz. Sâd, 21-22.

[25] Râgıb, *Mukaddime*, s. 35, 36.

[26] Beyit Ferazdak'a nisbet edilmektedir. Halife Hişam b. Abdülmelik'in dayısı olan İbrahim b. Hişam el-Mahzûmî'yi övmek için söylenmiştir. Şâir diyor ki; insanlar içinde Mümellekten başka –ki Mümellek halife Hişam'dır- İbrahim el-Mahzûmî'ye benzer kimse yoktur. Mümellek'in annesinin babası methedilen zâtın da babasıdır. Beyit özetle şunu demektedir: Bu övgüye konu olan kişinin halk içinde emsali ancak kız kardeşinin oğlu olan halifedir. Şâir burada, önce mübteda olan (مثل) ile haberi

Aynı şekilde, Fetih sûresi 25. âyeti de bu şekildedir: ﴿ وَلَوْلاَ رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسآءٌ مُؤْمِنٰتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشآءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴾ *"Eğer orada kendilerini tanımadığınız için istemeden çiğneyip geçebileceğiniz ve bilmeyerek çiğneyip geçmenizden ötürü zor durumda kalacağınız mümin erkekler ve mümin kadınlar olmasaydı, Allah savaşmanıza engel olmazdı. Allah bunu dilediği kimseleri rahmetine sokmak için böyle yaptı. Şayet [inananlar ve inanmayanlar] birbirinden ayrılmış olsalardı elbette kâfirleri acı bir azaba çarptırırdık."*

2. Kemiyet Yönüyle: Sözün kemiyet yönüyle kapalı olması ise, ya sözde itnâb[27] olması veya hazf ve îcaz olması şeklinde olur. İtnâba örnek olarak[28] Bakara sûresinin 171. âyeti verilebilir: ﴿ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ اِلاَّ دُعَآءً وَنِدَآءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ ﴾ *"İnkârcılara seslenenlerin durumu, bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvana haykıran çobanın durumuna benzer. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; çünkü onlar düşünmezler." (el-Bakara, 2/171)*

Aynı şekilde şu sözü verilebilir; ﴿ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمٰنُكُمْ مِنْ شُرَكَآءَ فِي مَا رَزَقْنٰكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ﴾ *"Allah size kendinizden bir örnek veriyor: Elinizin altında bulunan köleleriniz arasında, size verdiğimiz rızıklarda sizinle eşit haklara sahip ve birbirinizden korktuğunuz gibi kendilerinden korktuğunuz ortaklarınız var mı?" (er-Rûm, 30/28)*

Hazf ve îcaz için örnek olarak ise, ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوٰةٌ يٰأُولِي الْأَلْبٰبِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ *"Ey akıl sahipleri kısasta sizin için hayat vardır, umulur ki sakınırsınız."* (el-Bakara, 2/179) âyeti verilebilir.

3. İsnad Yönüyle: Sözün isnad bakımından kapalı olması, muhatabın konumuna göre değişir. اِفْعَلْ sözünün muhataba göre; talep, şefaat ve emir anlamlarına gelmesi gibi.[29]

II. DİLE BAKAN YÖNÜYLE TE'VİL

Râgıb'ın, tefsire girişte açıklanması gerektiğini düşündüğü hususlardan bir diğeri ise te'vidlir. Te'vili, *müstekreh* ve *münkâd* olmak üzere iki kısımda inceler.

1. Müstekreh te'vil, derinlemesine, delile müstenit bir şekilde incelendiğinde çirkin bulunan ve yaldızlı ve revaçta aldatmacalar içermesinden dolayı hoş karşılanmayan te'vildir. Te'vilin bu türü dörde ayrılır. Bunlar içerisinde, birtakım uzak istiâre ve iştikâklara dayanılarak yapılan te'vil doğrudan dille alakalıdır ki bazılarının Bakara sûresinde geçen البقر'ın ilimlerin esrarını araştıran bir insan olduğu ve Neml sûresinde geçen "hüdhüd"ün de iyi araştırma yapma niteliğini hâiz bir insan olduğunu iddia etmesi buna örnek olarak verilebilir.[30]

2. Münkâd te'vil ise müstekreh te'vilin içerdiği olumsuzlukları içermeyen te'vildir. Râgıb'a göre, te'vilin bu türünde şu üç sebepten birinden dolayı âlimler arasında ihtilaf çıkabilir.

---

konumunda olan (حيٌّ)'nün arasını açmıştır. Mevsuf olan (حيٌّ)la, sıfatı konumunda olan (يقاربه)'nün arasını açmıştır. Daha sonra, ikinci mübteda olan أبو أمه ile onun haberi konumunda olan أبوه'nun arasını, حيٌّ kelimesiyle açmıştır. Bkz. Abbâs, Fadl Hasen, *el-Belâğa Fünûnuhâ ve Efnânuhâ*, Dâru'l-Furkân, Ammân, 1997, I. 28.

[27] Müellif, metnin orijinalinde بسط (bast) terimini kullanmaktadır. Bast, kimi araştırmacılara göre itnâbın bir çeşidi olup tanımı şu şekildedir: *Konuşmacının az bir lafızla ifade edebileceği bir anlamı, söze güzellik katacak başka anlamları da içine alacak şekilde, daha fazla lafızla ifade etmesi; sözü uzatmasıdır.* Biz Türkçe belâgat kitaplarında yaygın olan kullanım itnâb olduğu için onu tercih ettik. Bkz. Matlûb, Ahmed, *Mu'cemü'l-Mustalahâti'l-Belâğıyye ve Tatavvuruhâ*, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, Beyrut 2006, I. 401.

[28] Burada itnâbtan kastı كَمَثَلِ örneğinde olduğu gibi ك ile مثل'nün bir araya gelmesidir. Râgıb, Bakara, 2/171. ayetinin tefsirinde konuyla ilgili bir açıklama yapmaz ama *Müfredât*'ta -müteşâbihin sebeplerinden bahsettiği *Şûrâ*, 42/11'de- şu şekilde bir açıklama yapar: "(…) Müteşâbihin diğer bir çeşidi de sözün uzatılmasıdır. Örnek: ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ (*Şûrâ*, 42/11) âyetidir. Şayet ليس مثله شيء denmiş olsaydı daha açık olurdu." Bkz. Isfahânî, *Müfredât*, s. 444.

[29] Râgıb, *Mukaddime*, s. 36-38.

[30] Râgıb, *Mukaddime*, s. 38, 39.

Birincisi: Lafzın müşterek olmasından dolayıdır. Örnek: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ "*Gözler onu görmez.*" (el-En'âm, 6/103) Buradaki göz, organ olan göz mü yoksa kalp gözü müdür? Bu konu üzerinde tebliğin baş tarafında yeterince durulmuştur.

İkincisi: Nazımla alakalı bir durumdan dolayıdır. Örnek: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمٰنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهٰدَةً أَبَدًا وَأُوْلٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ **(4)** إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ "*İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getirmeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar fasıkların ta kendileridir. Bundan sonra tövbe edip hallerini düzeltenler müstesna; Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.*" (en-Nûr, 24/4-5) Burada istisna ile yapılan kasr, *matûf* üzerine mi yoksa hem *matûf* hem de *matûf aleyh* üzerine mi yapılmıştır?[31]

Üçüncüsü: Mânânın kapalı ve lafzın veciz olmasından dolayıdır. Örnek: ﴿وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلٰقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ "*Ama eğer ayrılmaya kararlı iseler, unutmayın ki Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.*" (el-Bakara, 2/227)[32]

Benzeri durumlarda uygulanması gereken temel prensipler şu şekildedir:

1) Eğer bu konuda vârit olan şey aklın kapsamına giren bir emir ya da nehiy ise, bunu açıklığa kavuşturmak için aklî delillere müracaat edilir. ﴿كِتٰبٌ أَنزَلْنٰهُ إِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِيَدَّبَّرُوا ءَايٰتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الْأَلْبٰبِ﴾ "*Ey Muhammed!] Sana indirdiğimiz bu kutsal ilahî kelâm[da her şeyi açıkladık ki] insanlar onun mesajı üzerinde iyice düşünsünler ve akıl-iz'ân sahipleri ondan ders alsınlar.*" (Sâd, 38/29) âyetinde de Allah buna teşvik etmiştir.

2) Eğer şeriatı ilgilendiren bir husus ise, muhkem bir âyete ya da açıklayıcı bir sünnete müracaat edilir.

3) Eğer itikadı ilgilendiren haberlerdense (haber-i i'tikâdî) aklî delillere müracaat edilir.

4) Eğer ibretle alâkalı bir şeyse (haber-i i'tibârî) kıssalarda açıklanmış sahih haberlere müracaat edilmelidir.[33]

Sonuç

Râgıb, hicri v. asırda yaşamış çok yönlü bir âlimdir. Başta Kur'an kelimeleri sözlüğü olmak üzere, tefsir, belagat, muhâdrât ve ahlak felsefesi gibi çok farklı alanlarda eserler vermiştir. Tefsire giriş şeklinde kaleme aldığı mukaddimesi, tefsir usul tarihi açısından son derece

---

[31] Râgıb'ın işaret ettiği matûf وَأُوْلٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ "*İşte onlar fasıkların ta kendileridir.*" cümlesi olup, matûf aleyh ise إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهٰدَةً أَبَدًا "*artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin.*" cümlesidir. "*Bundan sonra tövbe edip hallerini düzeltenler müstesna*" şeklinde gelen istisnanın sadece matûftan istisna olduğu kabul edilirse, kazf suçunu işleyen bir kimse tövbe edip, bu kötü huylarını düzeltmesi halinde sadece fâsık olma niteliği ortadan kalkar. İstisnanın matûf aleyhi de içine aldığı kabul edilirse, bu takdirde kazf suçunu işleyen kimsenin tövbe etmesi ve kötü huylarını düzeltmesi halinde, fâsık olma niteliği ortadan kalktığı gibi, şahadeti de kabul edilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, vd. Beyrut 2006, XV. 133, 134.

[32] Âyetin öncesi şu şekildedir: ﴿لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَآءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ "*Eşlerine yaklaşmayacaklarına dair yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır; şayet dönerlerse, unutmayın ki Allah çok affedicidir, rahmet kaynağıdır.*" (el-Bakara, 2/226) Mekkî b. Ebî Talib tefsirinde şöyle demiştir: " فَإِنْ فَآءُوا Yani yataklarına döner ve yeminlerinin keffaretini verirlerse, muhakkak ki Allah onları/yeminlerini bağışlar ve keffaretlerini ödemeleri halinde cezalarını affeder. وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ Yani keffaretlerini ödemezler, yataklarına da dönmezlerse ki bu boşanmayı istemeleri demektir, muhakkak ki Allah sözlerini işiten; inançlarını ve neye yöneldiklerini bilendir." Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-Hidâye ila Bulûği'n-Nihâye*, Dâru's-Selâm, Kahire 2014, I. 497.

[33] Râgıb, *Mukaddime*, s. 50, 51.

önemli olup, kurucu metin niteliğindedir. Yapmış olduğu tespitlerin ve ortaya atmış olduğu görüşlerin, mütekâmil bir tefsir usulüne doğru atılmış çok önemli adımlar olduğu kanaatindeyiz. Mukaddimede yer verdiği konuların önemli bir kısmı ise dil-yorum ilişkisiyle alkalı konulardır. Ona göre dil-yorum ilişkisinin tefsirde ortaya çıktığı durumlar; kelimenin çok anlamlı olmasından kaynaklanan belirsizlik, anlam veya lafız bakımından sözün kapalı olmasından kaynaklanan belirsizlik, dil verilerini doğru kullanmadan yapılan te'vil, şeklinde özetlenebilir. Yanlışa düşmekten korumaya yönelik bir usul anlayışı ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Abbâs, Fadl Hasen, *el-Belâğa Fünûnuhâ ve Efnânuhâ*, Dâru'l-Furkân, Ammân, 1997, (1-11).

el-Isfahânî, Râgıb, *Mukaddimetü Câmi'i't-Tefâsîr,* thk. Ahmed Hasen Ferhat, Dâru'd-Da've, el-Kuveyt 1974.

…….. . *Müfredât*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 1996.

el-Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an,* thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, vd. Beyrut 2006 (1-xxıı).

Matlûb, Ahmed, *Mu'cemü'l-Mustalahâti'l-Belâğıyye ve Tatavvuruhâ*, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, Beyrut 2006, (1-111).

Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *el-Hidâye ila Bulûği'n-Nihâye*, Dâru's-Selâm, Kahire 2014, (1-1x).

Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdillah, *Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlî vd., Dâru'l-Marife, Beyrut 1994.

TEFSİRDE YORUM FARKLILIKLARININ DİLE AİT SEBEPLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Celalettin DİVLEKCİ
Süleyman Demirel Üniversitesi

ÖZET

Bu konuda, konuya temas eden klasik tefsir kaynakları ve bilhassa çağdaş akademik çalışmaları incelemek suretiyle, tefsirde yorum farklılığının dile ait sebeplerini anlaşılır ve temsil kabiliyeti olan örnekler eşliğinde ortaya koymak şeklinde bir yöntem takip etmek mümkündür.

Tefsirde yorum farklılığına yol açan sebepleri; (ı) kelimenin çokanlamlı olması, (ıı) bazı edat ve bağlaçların farklı mülahazalara açık olması, (ııı) metnin irap konusunda alternatiflere açık olması, (ıv) metnin zamirlerin mercii konusunda alternatiflere açık olması ve (v) metinin takdire ihtiyaç duyması şeklinde ifade edebiliriz. Açmak gerekirse; (ı) çokanlamlılık, bir kelimenin birden fazla anlama sahip olması, demektir. Çokanlamlı bir kelimenin, hangi anlama geldiğini o dildeki kullanım ve bağlam belirler. Bazen bağlam, çokanlamlı kelimenin her iki anlama gelmesine de müsait bir durum arz eder. Böylece kelimenin yer aldığı söz dizgesi birden fazla anlama gelebilir. En azından birden fazla yoruma açık hale gelir. Kısaca, herhangi bir metnin -Kur'an da dâhil olmak üzere- yoruma açık olmasının başlıca sebebinin, içermiş olduğu çokanlamlı kelimeler olduğunu söyleyebiliriz.

(ıı) Edatlar önünde yer aldıkları ya da ardından geldikleri birimle başka bir birim ya da cümlenin geri kalan bölümü arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamları aynı bağlamdaki öbür birimlerle ortaya çıkan lafızlardır. Kur'an-ı Kerim'de –son derece sınırlı olmakla birlikte- farklı mülahazalara açık edat ve bağlaçlar yer almaktadır. Bu ise farklı anlam ve yorumlara kapı açmıştır.

(ııı) Dirayet tefsirlerinin özelliklede filolojik tefsirlerin ayette geçen bir kelimenin yahut cümlenin irabına dair çeşitli vecihlere yer verdiği bilinen bir gerçektir. Bu irap vecihleri dikkatli bir şekilde incelendiği takdirde irabın gereksiz bir şey olmadığı, tam aksine anlamla doğrudan irtibatlı olduğu görülür.

(ıv) Arapça bir metinde zamirin merciin ne olduğunun tespiti, anlamı doğrudan etkileyen bir hususdur. Öte yandan, mercii tayininden kaynaklanan ihtilafların hepsinin anlamı aynı düzeyde etkilediğini söylemek de doğru değildir. Zira Kur'an'da mercii farklılığının anlamı dolayısıyla yorumu etkilemediği örnekler de vardır.

(v) Bazen Kur'an metnini daha iyi anlamak için takdire gitme ihtiyacı duyulabilir. Gerçi bazıları buna gerek olmadığı, metnin olduğu gibi de anlaşılabileceği kanaatindedir. Bu durumda takdire gidilip gidilmemesi yahut gidilmesi halinde ne tür bir takdire gidileceği, bütün bunlar farklı yorumlara kapı açabilir.

THE REASONS OF DIFFERENCES THAT BELONG TO LANGUAGE IN

THE TAFSIR INTERPRATATINS

In order to put forward clearly and show with the examples having capacity for representation of the reasons which belong to language that cause differences in Tafsir interpretations; it is possible to follow a method by analysing related classical Tafsir sources and especially contemporary academic works.

We can say the reasons causing differences in Tafsir interpretations as follows: (i) the existence of polysemic words (ii) the possibly of some prepositions and conjunctions to different considerations (iii) the openness of text in terms of sentence analyse (iv) the openness of the text in terms of the references of pronouns and (v) the need to make decision of the reader for fixing meaning among the other possibilities. In other meaning; (i) polynomial means that a word has more than one meaning. Usage and context in a language determine what a meaningful word means. Sometimes a context might be suitable for a polynomial word to be understood with both two meanings. Thus, the word syntax can have more than one meaning. At least it becomes open to more than one comment.In short, we can say that the main reason why any text - including the Qur'an - is open to different interpretations is the polynomial words it contains.

(ii)Pronounces are the words that by being attached to fore or back of other words establish relations with the rest of the units or sentences and their meaning arise only with the other units that are in the same contexts. The Qur'an contains prepositions and conjunctions that are open to different considerations, although they are extremely limited. This has opened the door to different meanings and interpretations.

(iii) It is a well-known fact that the Dirayah Tafsirs, in particular philological Tafsirs contains various aspects of a Word or sentences analyses. If these various aspects are examined carefully it will be understood that sentence analyses is not unnecessary, but on the contrary, it is directly related to the meaning.

(iv) Determining a pronouns reference in an Arabic text is a matter that directly affects meaning. On the other hand, it is not correct to say that all disputations about the reference point of a pronoun affect the meaning at the same level. Because there are also examples in the Qur'an that the reference differences do not affect meaning, so interpretation.

(v) Sometimes there may be a need for estimation of reader to understand the text of Qur'an. In fact, some say that this is not necessary, because according to them the text itself will be enough to understand it. In this case, whether one goes with estimation or not, if yes, the questions like what type of it will be suitable will open the doors for different interpretations.

Tefsirde yorum farklılığına yol açan sebepleri, *müfessirden kaynaklanan sebepler* ve *Kur'an metninden kaynaklanan sebepler* olmak üzere iki ana başlıkta ele almak mümkündür. Müfessirden kaynaklanan sebepleri de kendi içerisinde; müfessirin anlayış ve donanım farklılığı, tür ve ekol farklılığı/amaç farklılığı, metot farklılığı, mezhep âidiyeti ve Kur'an metni tasavvurundan kaynaklanan ihtilaflar başlıkları altında ele alıp incelmek mümkündür.

Kur'an metninden kaynaklanan sebepleri ise, kelimenin müşterek (çokanlamlı) olması, bazı edat ve bağlaçların farklı mülahazalara açık olması, metnin i'rab konusunda alternatiflere açık olması, umum-husus, mutlak-mukayyet, kıraatler, metnin zamirlerin mercii konusunda alternatiflere açık olması, metnin i'rab konusunda alternatiflere açık olması ve metinin takdire ihtiyaç duyması başlıkları altında inceleyebiliriz.

Tebliğimizde, bunlar içerisinde tefsirde yorum farklılığının dile ait sebepleri üzerinde duracağız.

1. Kelimenin Çokanlamlı (Müşterek) Olması

Çokanlamlılık, *"bir kelimenin hakikat ya da mecaz yoluyla birden fazla anlama gelmesidir."*[1] Filolog bir müfessir olan Râgıb el-Isfahânî'ye (ö.425/1033) göre ise; *"iki ya da daha fazla kelimenin, harflerinin sırası, sayısı ve hareketleri bakımından aynı, anlam bakımından ise farklı olmalarıdır."*[2] Bir kelimenin dilde, birden çok görevde kullanılması durumunu ifade eder. Böylece kelimenin yer aldığı söz dizgesi birden fazla anlama gelebilir. En azından birden fazla yoruma açık hale gelir. Kısaca, herhangi bir metnin, yoruma açık olmasının başlıca sebebinin, içermiş olduğu çokanlamlı kelimeler olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum Kur'an-ı Kerim için de çok farklı değildir. Nitekim tefsirde ihtilaf sebeplerini inceleyen pek çok araştırmacı, bu hususa dikkat çekmiştir.[3]

Konuya örnek olarak وَكَانَ وَرَاءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا *"Arkalarında her gemiyi zorla alan bir kral vardı."*Kehf sûresi, 79. ayetinde geçen, hem ön hem de ard/arka anlamlarına gelen وَراء kelimesini verebiliriz. Ayete bağlamı itibariyle her iki anlamı vermek de mümkündür. Nitekim İbnü'l-Cevzî'nin (ö.597) naklettiğine göre; İbn Abbâs (ö. 68/687-88), Katâde (ö. 117/735), Ebû Ubyede (ö. 209/824 [?]), İbn Kuteybe (ö. 276/889) ilk anlamı tercih etmişlerdir. Öte yandan, Zeccâc (ö. 311/923) ikinci anlamı tercih etmiştir.[4]

Konuya dair bir diğer örnek, Tâhâ, 15 ayetidir: إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ *"Kıyamet vakti –muhakkak ki- gelecektir. Herkes çalışmasının karşılığını görsün diye onu gizliyorum."* ayetteki أُخْفِيهَا fiili hem "gizlemek" hem de "açıklamak" anlamlarında çokanlamlı bir kelimedir. Bu yüzden Ebû Ubeyde gibi bazı müfessirler, "açıklamak" manasını verirken, İbn Abbâs, Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713 [?]) ve başkaları "gizlemek" anlamını vermişlerdir.[5]

Birden fazla anlama sahip olan ve yerine göre anlam farklılığına yol açan harf-i cerleri de bu çerçevede ele alabiliriz.[6]

2. Bazı Edat ve Bağlaçların Farklı Değerlendirmelere Açık Olması

Edatlar, kendi başlarına mana taşımayan, ancak cümle içinde yer alan kelimeler ve kelime grupları arasında sebep, sonuç, benzerlik, vasıta, zaman, sınır, yön ilişkisi kuran kelimelerdir.[7]

Kur'an-ı Kerim'de ما ve و gibi bazı edatlar –son derece sınırlı olmakla birlikte- farklı mülahazalara açık unsurlardır. Bir ayeti kerimede yer alan ما olumsuzluk edatı şeklinde değerlendirildiği gibi, ism-i mevsul olarak da değerlendirilebilmiştir. Aynı şekilde و harfi, bulunduğu bağlama göre, atıf harfi olarak kabul edildiği gibi, başlangıç harfi olarak da görülebilmiştir. Bütün bu farklı mülahazalar ise farklı anlam ve yorumlara kapı açmıştır.[8]

---

[1] Âlü Yasin, Huseyn, *el-Ezdâd fi'l-Lüğa,* Bağdadty., s. 46-51; Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'ân Dili Arapça*, Konya 1969, s. 192.

[2] Isfahânî, Râgıb, *Mukaddime Câmi'i't-Tefâsîr*, thk. Ahmed Hasen Ferhat, Dâru'd-Da've, el-Kuveyt 1974, s. 31.

[3] Abbâs, Fadl Hasen, *et-Tefsîr: esâsiyyâtühü ve itticâhâtühü*, Mektebetü Dendîs, Amman, s. 285; Hâlidî, Salah, *Tarîfü'd-Dârisîn bi-Menâhici'l-Müfessirîn*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 2007, s. 99; Füneysân, Suûd b. Abdillah, *Ihtilafu'l-Müfessirîn,* Dâru İşbiliyye. Riyad 1997, s. 99, 103; Divlekci, Celalettin, "Tefsirde Yorum Farklılığına Yol Açan Sebepler", Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 18, S: 68, (Kış 2014), s. 10.

[4] İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsir*, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2015, s. 865; Şâyi, Muhammed b. Abdurrahman, *Esbâbü İhtilâfi'l-Müfessirîn*, Mektebetü Ubeykân, Riyad 1995, s. 82.

[5] Bkz. Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmil-Kur'an*, thk. Abdullah et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006, XIV. 36; Şâyi, *Esbâbü İhtilâfi'l-Müfessirîn*, s. 83.

[6] Konuyla ilgili değerlendirme ve örnekler için bkz. Mukrinî, Âdil, *İhtilâfü'l-Müfessirîn,* (Yayımlanmamış doktora tezi, Batna Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi), Batna, 2012, s. 218-222.

[7] Doğan, Mehmet, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yayınları, Ankara, 2020, s. 555.

[8] Divlekci, "Tefsirde Yorum Farklılığına Yol Açan Sebepler", s. 11.

Mesela, وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَBakara, 2/102. ayette geçen ما harfini bazı müfessirler ism-i mevsul olarak kabul etmişlerdir. Buna göre, ortada insanlara kendilerine indirilen sihri öğreten Harut ve Marut adında iki melek vardır. ما'yı olumsuzluk edatı olarak kabul edenlere göre ise ortada böyle bir iki melek yoktur.[9]

Bir diğer örneği de مِن harf-i cerrinden verelim. وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ *"İçinizde hayra çağıran, iyiliği emredip, kötülükten alı koyan bir topluluk bulunsun. İşte onlar felaha erenlerdir."* Âl-i İmrân, 3/104. Ayetteki من harfi cerrini Zemahşerî (ö. 538/1144) "teb'îz" anlamında yorumlarken,[10] Râzî (ö. 606/1210) "tebyin" anlamını vermiştir. Zemahşerî'nin anlayışına göre ayete yüklenen anlam; ümmet içerisinde iyiliği emreden, kötülükten alı koyan bir topluluk (ümmetin bir parçası) olması gerekirken, Râzî'nin anladığı ve yorumladığı şekliyle ise bütün bir ümmet böyle olmalıdır.[11] Buna göre ayetin meali yaklaşık olarak şu şekildedir: "*Siz, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk olun. İşte onlar felaha erenlerdir."*

Her iki müfessir de kendine göre görüşlerini temellendirir.

3. Metnin İ'rab Konusunda Alternatiflere Açık Olması

İ'rab Arapça'da âmillerin değişmesiyle cümle içerisinde kullanılan kelimelerin sonunun yani son harfinin harekesinin değişmesidir.[12] Ma'mûl konumundaki kelimenin âmilini tayin meselesi bazen farklı alternatiflere açık olabilmektedir. Bu durumda cümlenin anlamı da hâliyle değişir. Nitekim Kur'an ilimleri içerisinde Kur'an'ın i'rab olgusunu müstakil bir şekilde incelemek üzere, i'râbü'l-Kur'an adında bir disiplin de oluşmuştur.

Öyle zannediyoruz ki konunun önemine dair verilebilecek en mânidâr misal; Kur'an mana olarak mı yoksa mana-lafız birlikte mi nâzil oldu tartışmasının da bir yerde temel referansı olan, Şu'arâ, 26/192-195. ayetlerinin i'rab açısından sergilediği durumdur. Kur'an'ın mana mı yoksa mana-lafız şeklinde mi nâzil olduğu meselesi, günümüzde ideolojik sâiklerle zaman zaman gündeme getirilen ana dilde ibadet tartışmalarını da yakından ilgilendirmesi bakımından ayrıca mânidardır.

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ **(192)** نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ **(193)** عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ **(194)** بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ **(195)***"Şüphesiz bu Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu senin kalbine, uyarıcılardan olasın diye, açık bir Arapça ile Ruhu'l-Emin indirmiştir."* Şuara, 26/192-195. Semerkandî (ö.375/985) *el-Bahru'l-Ulûm* adlı tefsirinde yaptığı açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla, ayette geçen بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍsözünün mütallakıمِنَ الْمُنذِرِينَsözüdür. Buna göre ayetin anlamı şu şekilde olmaktadır: "Cebrail, Arapça uyaranlardan olasın diye Kur'an'ı senin kalbine indirdi".[13]

[9] Abbâs, *et-Tefsîr*, s. 271, 272.

[10] Zemahşerî, Mahmud, b. Ömer, *Keşşâf*, nşr. Muhammed Abüsselam Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, I. 388.

[11] Râzî, Fahreddin, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, VIII. 172.

[12] Uzun, Tacettin, *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*, Kitap Dünyası, Konya, 2012, s. 35.

[13] Bu anlama gelen yorumu için bkz. Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, thk. Ali Muhammed Meavvad, vd., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, II. 483. Ayetteki müteallakı tespitin anlamı nasıl etkilediğiyle ilgili açıklama için Bkz. Zemahşerî, *Keşşâf*, IV. 414-415; Ebû Hayyan el-Endelüsî, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Âdil Abdülmevcûd-Ali Muavvad., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VII. 38.

Kendileri tarafından benimsenmese de[14] söz konusu görüş Zerkeşî (ö. 794/1392) ve Suyûtî'nin (ö. 911/1505) eserlerinde kendisine yer bulabilmiştir.[15]

Öte yandan Taberî (ö. 310/923)[16], İbn Atıyye (ö. 541/1147)[17] ve Ebû Hayyân (ö. 745/1344)[18] gibi rivayet ve dirâyet tefsirinin önde gelen isimlerine göre, بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّsözü, نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُayetindeki نَزَلَfiiline tealluk etmektedir. Buna göre ayetin anlamı şu şekildedir: "Uyarıcılardan olasın diye onu senin kalbine Cebrail açık/anlaşılır bir Arapça ile indirdi. Bu yaklaşıma göre Kur'an anlam-lafız birlikteliği ile nazil olmuştur."[19]

Misalde görüldüğü üzere ayetin irabıyla alakalı bir husus, ayetin anlamını belirleyebilmekte, dolayısıyla Kur'an'ın metni ve günümüzde yapılan aktüel tartışmalarla ilgili çok temel bir meseleyi ilgilendirebilmektedir.

4. Metnin Zamirlerin Mercii Konusunda Alternatiflere Açık Olması

Zamirler isimlerin yerini tutan kelimelerdir. Anlatımda tasarrufa gitmek ve ismi tekrar etmemek maksadıyla kullanılırlar. Arapçada zamirlerin yerini tuttuğu isme ise merci denir. Buna göre, bir zamirin merciini belirlemek demek, o zamirin yerini tuttuğu nesneyi belirlemek demektir. Binâen aleyh merciin ne olduğunun tespiti, anlamı doğrudan etkileyen bir hususdur.[20]

Mercii tayininden kaynaklanan ihtilafların hepsinin anlamı aynı düzeyde etkilediğini söylemek de doğru değildir. Zira Kur'an'da mercii farklılığının anlamı dolayısıyla yorumu etkilemediği örnekler de vardır.[21]

Yusuf sûresi 19. ayeti bu konuda verilebilecek em çarpıcı örneklerden bir tanesini teşkil etmektedir. Sûrede Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılmasından sonra yaşanılanlar anlatılır. Bir kervan gelir ve sakalarını su alması için kuyuya gönderirler. Ayet olayı şu şekilde tasvir eder: وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ ۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

---

[14] Abbâs, Fadl Hasen, *Muhâdarât fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'n-Nefâis, Amman 2007, s. 91. Mezkûr görüşün Suyûtî tarafından da benimsenmediğini, eserinde yer alan "Bu görüşün sahibi, ayetin zahirine sarılmakta" sözünden çıkartmak da mümkündür. Bkz. Suyûtî, *İtkân*, thk. Mustafa Dîb el-Büğa, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1993, I. 139.

[15] Zerkeşî ve Suyûtî'nin bu konudaki görüşleri Semerkandî'den naklettiklerine dair tespit Fadl Hasen Abbas'a aittir. Bkz. Abbâs, *Muhâdarât*, s. 91. krş. Zerkeşî, Bedreddin, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an,* thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, 1972, I. 230; Suyûtî, *İtkân*, I, 139.

[16] Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Tefsîri Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire, 2001, XVII, s. 643.

[17] İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, thk. Abdüsselam Abdüşşâfî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001,IV, 243.

[18] Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*,VII. 38.

[19] Halebî her iki irabın da caiz olduğunu söyler Bkz. el-Halebî, *ed-Dürru'l-Masûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Dımaşk,VIII, 551.

[20] Divlekci, "Tefsirde Yorum Farklılığına Yol Açan Sebepler", s. 15.

[21] Örneğin, فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ"*Hâsılı, Firavun ve adamlarının kendilerine kötülük etmelerinden korktukları için, **kavminden** ancak az sayıda insan Musa'ya iman etti. Çünkü Firavun o topraklarda gerçekten güç ve iktidar sahibiydi, üstelik ölçüsüz, sınır tanımaz biriydi."* Yunus, 10/83 verebiliriz. Ayette yer alan قَوْمِهِmِنْsözündeki الهاءzamirinin mercii müfessirler arasında ihtilaf konusu olmuş; İbn Atıyye, Ebû Hayyan ve İbn Kesir (ö.774/1372) merciin فِرْعَوْنَ olduğu görüşünü benimserken, et-Taberî (ö.310/922) مُوسَى(a.s) olduğu görüşünü benimsemiştir. Fakat mercideki bu değişiklik, Musa'ya az sayıda insanın iman ettiği anlamını etkilememiştir. Bkz. Taberi, *age.* XII. 247. Krş. İbn Atıyye, *age.* III. 137; Ebû Hayyân, *age.* V. 183, 184; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.d, Mektebetü Evladi'ş-Şeyh li't-Türas*, Kahire, VII. 390. Farklı örnekler için bkz. Tiyek, Fatih, *Zamirlerin Mercii İle İlgili İhtilafların Tefsire Etkisi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kahramanmaraş 2008, s. 61-67.

بِمَا يَعْمَلُونَ "*Derken bir kafile geldi. Sucularını gönderdiler; kovasını daldırdı. 'Müjde, bir erkek çocuk!' dedi. Ve onu satmak üzere sakladılar. Allah ise onların ne yaptığını biliyordu.*" (Yusuf, 12/19) Ayette geçen وَأَسَرُّوهُ "sakladılar" fiilindeki (و) zamirin kimin yerini tuttuğu, diğer bir ifadeyle saklayanların kim olduğu meselesi bütünüyle zamirin merciini tayinle alakalı bir meseledir.

Bu konuda üç farklı alternatiften söz edilebilir:

(ı) Kervanda bulunan herkesin yerini tutmaktadır. Buna göre, kervandakiler bir sahibi çıkar endişesiyle, Yusuf'un bulunduğu haberini çevrede bulunan yerleşim birimlerindeki insanlardan saklamışlardır.

(ıı) Zamir, Yusuf'u bulan saka ve bir grup arkadaşının yerini tutmaktadır. Buna göre, Yusuf'u kervandaki diğer şahıslardan, ücretine ortak olurlar korkusuyla saklamışlardır.

(ııı) Kardeşlerin yerini tutmaktadır. Buna göre kardeşler, Yusuf'un kardeşleri olduğunu kervandakilerden saklamışlardır.[22]

Buradaki zamirin tayini bir sonraki ayette yer alan ayetin manasını da doğrudan belirlemektedir: وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ "*Sonra onu birkaç dirhem gibi az bir fiyata sattılar. Zira ona pek değer vermiyorlardı.*" (Yusuf, 12/20). Yusuf'u satan, saka ve arkadaşları mı? Kervandakilerin tamamı mı? Yoksa kardeşleri mi?

5. Metnin Takdire İhtiyaç Duyması

Bazen Kur'an metnini daha iyi anlamak için takdire gitme ihtiyacı duyulabilir. Gerçi bazıları buna gerek olmadığı, metnin olduğu gibi de anlaşılabileceği kanaatindedir.[23] Bu durumda takdire gidilip gidilmemesi yahut gidilmesi halinde ne tür bir takdire gidileceği, bütün bunlar farklı yorumlara kapı açabilir.[24]

Örneğin, فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ "*Yusuf'u götürdüklerinde, onu kuyu dibine bırakmaya karar verdiler. Biz de ona 'Sen onlara bu yaptıklarını, farkında olmadıkları bir sırada haber vereceksin'* diye vahyettik." Yusuf, 12/15 ayetinde فَلَمَّا edatının cevabının ne olacağına dair yapılan takdir ayetin anlamını ve dolayısıyla yorumu etkileyecektir. Nitekim Zemahşerî gibi bazı müfessirler, cevabın mahzûf olduğunu, takdirinin "ona yapacakların ezayı yaptılar" şeklinde olduğunu söylerken,[25] Ebû Hayyân, "*Dediler ki: 'Baba, biz yarışa çıkmış, Yusuf'u da eşyamızın yanına bırakmıştık. Onu kurt yemiş! Artık biz doğruyu söylesek de sen bize inanmazsın.'*" (Yusuf, 12/17) cümlesi yahut da "*ve Biz de ona 'Sen onlara bu yaptıklarını, farkında olmadıkları bir sırada haber vereceksin'* diye vahyettik"[26] cümlesi olduğunu söylemiştir.[27]

SONUÇ

Tefsir tarihi bakımından tefsirler, rivâyet ve dirâyet olmak üzere iki temele ekole ayrılmıştır. Rivâyet tefsirinin temel aldığı kaynak rivâyet malzemesiyken dirâyet tefsiri içinse bu dil ve dille alakalı ilimler olmuştur. Bu durumda ortaya dilden kaynaklı yorum farklılıkları çıkmıştır. Bunlar kelimede çokanlamlılık, bazı edat ve bağlaçların farklı değerlendirmelere açık olması, metnin i'rab konusunda alternatiflere açık olması, aynı şekilde zamirlerin merciini tayin noktasında alternatiflere açık olması ve nihayet metnin takdire ihtiyaç duyması şeklinde

[22] Tantâvi, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm,* Dâru's-Saâde, by., ty., V. 333, 334.
[23] Bkz. el-Hâlidî, *age.* s. 108.
[24] Divlekci, "Tefsirde Yorum Farklılığına Yol Açan Sebepler", s. 16.
[25] Zemahşerî, *Keşşâf*,II. 432.
[26] Ebû Hayyan, Kûfelilere göre,لمّا ve إذا cevaplarının başında vav gelebileceğini, bunu zâid olarak kabul ettiklerini söyler. Bkz. Ebû Hayyan, *el-Bahru'l-Muhît*, V. 288.
[27] Ebû Hayyan *el-Bahru'l-Muhît*, V. 288.

sınıflandırılabilir. Nevar ki Kur'an metninde bu durum bağlam ve karineler çerçevesinde yorum karmaşasına yahut aşırı yorumlara kapı açacak bir durumda olmaktan uzaktır.

KAYNAKÇA

Abbâs, Fadl Hasen, *et-Tefsîr: esâsiyyâtühü ve itticâhâtühü*, Mektebetü Dendîs, Amman.

……., *Muhâdarât fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'n-Nefâis, Amman 2007.

Âlü Yasin, Huseyn, *el-Ezdâd fi'l-Lüğa*, Bağdadty

Divlekci, Celalettin, "Tefsirde Yorum Farklılığına Yol Açan Sebepler", Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 18, S: 68, (Kış 2014).

Doğan, Mehmet, Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Yazar Yayınları, Ankara, 2020.

Ebû Hayyan el-Endelüsî, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Âdil Abdülmevcûd-Ali Muavvad., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Füneysân, Suûd b. Abdillah, *Ihtilafu'l-Müfessirîn*, Dâru İşbiliyye. Riyad 1997, s. 99, 103.

Hengirmen, Mehmet, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin yay., Ankara, 1999.

Hâlidî, Salah, *Tarîfü'd-Dârisîn bi-Menâhici'l-Müfessirîn*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 2007.

Halebî, *ed-Dürru'l-Masûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Dımaşk.

el-Isfahânî, Râgıb, *Mukaddime Câmi'i't-Tefâsîr*, thk. Ahmed Hasen Ferhat, Dâru'd-Da've, el-Kuveyt 1974

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsir*, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 2015.

İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, thk. Abdüsselam Abdüşşâfî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.

İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.d, Mektebetü Evladi'ş-Şeyh li't-Türas, Kahire.

Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmil-Kur'an*, thk. Abdullah et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006.

Küçükkalay, Hüseyin, *Kur'ân Dili Arapça*, Konya 1969.

Mukrinî, Âdil, "İhtilâfü'l-Müfessirîn", (Yayımlanmamış doktora tezi, Batna Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi), Batna, 2012, s. 218-222.

Râzî, Fahreddin, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.

Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, thk. Ali Muhammed Meavvad, vd., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Suyûtî, *İtkân*, thk. Mustafa Dîb el-Büğa, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1993.

Şâyi, Muhammed b. Abdurrahman, *Esbâbü İhtilâfi'l-Müfessirîn*, Mektebetü Ubeykân, Riyad 1995.

Tiyek, Fatih, "Zamirlerin Mercii İle İlgili İhtilafların Tefsire Etkisi", (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kahramanmaraş 2008.

Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tefsîri Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Kahire, 2001.

Tantâvi, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru's-Saâde, by., ty..

Uzun, Tacettin, *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*, Kitap Dünyası, Konya, 2012.

Zerkeşî, Bedreddin, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, 1972.

Zemahşerî, Mahmud, b. Ömer, *Keşşâf*, nşr. Muhammed Abüsselam Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.